



Esite #1

Esitesarja:

“Ota vastuu elinkaarestasi”

**HYVIN VALMISTAUTUNEENA
TULEVAISUUTTASI VARTEN:
TALOUDELLISET VALINNAT
ELINKAARELLA**



www.angle-cerp.carloalberto.org

Tämä esite on ensimmäinen esitesarjassa, jonka tarkoituksena on parantaa nuorten talouslukutaitoa. Talouslukutaito on perustaito, joka pitäisi hankkia jo nuorena, jotta voi tehdä paremmin perusteltuja taloudellisia päätöksiä elämän varrella. Lukutaitoa tarvitaan erityisesti isoissa taloudellisissa päätöksissä, joilla on pitkäaikaisia vaikutuksia koko loppuelämään.

Vaikka sarjan esitteet ovat yhteydessä toisiinsa, kaikkia viittä voidaan lukea itsenäisesti. Tämä esite kertoo käsitteistä, jotka pitäisi hallita perusteltujen taloudellisten päätösten tekemiseksi. Loput neljä esitettä antavat tietoa tärkeistä taloudellisista päätöksistä, joita tehdään elinkaaren eri vaiheissa. Sarjan toinen esite kertoo koulutukseen liittyvistä valinnoista, kuten esimerkiksi, kuinka paljon pitäisi panostaa opintoihin ja missä vaiheessa pitäisi siirtyä työelämään. Kolmas esite kuvaa lainanottoa, säästämistä ja sijoittamista. Neljäs esite kuvaa tekijöitä, jotka kannattaa ottaa huomioon tehtäessä elämän yhtä suurista valinnoista; pitäisikö asua vuokralla vai säästää, ottaa asuntolaina ja hankkia oma asunto. Viidennessä esitteessä kerrotaan eläkkeistä ja muusta eläkeajan taloudellisesta turvasta.

Nämä viisi esitettä ovat osa oppimateriaalia, joka on tuotettu EU:n Erasmus+ -ohjelman rahoittamassa ANGLE-tutkimushankkeessa. Hankkeen tavoitteena on parantaa nuorten talouslukutaitoa Euroopassa. Näkökulmana on elinkaariajattelu, mikä auttaa nuorta näkemään suurten taloudellisten päätöstensä pitkälle tulevaisuuteen ulottuvat seuraukset. Esitteiden ohella hankkeessa tuotetaan yhdessä nuorten kanssa lautapeli, jota pelaamalla voidaan kartuttaa talouslukutaitoa ja tietoa taloudesta. Esitteiden lukeminen on oivallista ennakkovalmistautumista lautapelin pelaamiseen. Lukeminen on toki suositeltavaa ilman pelaamistakin, koska lisätiedon avulla voi tehdä parempia taloudellisia päätöksiä.

Esitteen ovat tehneet Elsa Fornero ja Marco Maurizio Disarò **CeRP**-tutkimuslaitoksesta, jotka kiittävät Giovanni Vivinoa toimituksellisesta avustamisesta
(Suomeksi kääntänyt Tarmo Valkonen)

Toteutettu EU:n Erasmus+ ohjelman taloudellisella tuella

Kannen kuva: Unsplash.com

Lisätietoja: <https://www.carloalberto.org/wwwangle-cerpcarloalberto.org>

<https://www.etla.fi/tutkimukset/angle-talousosaamisen-parantaminen-elinkaaren-tarkeissa-paatostilanteissa>

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union



Esite 1

HYVIN VALMISTAUTUNEENA TULEVAISUUTTASI VARTEN Taloudelliset valinnat elinkaarella

Katso häntä! Kuinka itsevarmasti hän kävelee ja puhuu, ikään kuin hän olisi saavuttanut valtaosan tavoitteistaan! On tietysti helppoa menestyä elämässä, kun on syntynyt etuoikeutettuun perheeseen eikä tarvitse murehtia jatkuvasti toimeentulostaan.

"Kaikki tekemisen arvoinen kannattaa tehdä oikein", Hunter S. Thompson.

1. Lapsuus: Ei vain koiranpentuja ja auringonpaistetta

Maria vaikuttaa paljon saavuttaneelta 60-vuotiaalta naiselta, joka on juuri siirtynyt eläkkeelle. Hän toimi modernin kirjallisuuden yliopistonlehtorina yli 30 vuotta. Hän nauttii nyt eläkkeellä olosta, kun hänellä on riittävästi resursseja matkustamiseen, museovierailuihin ja virkistävään kulttuurielämään.



Näemme hänen palaavan kotiin kirjastossa tutkimusten parissa vietetyn aamun ja paikallisessa supermarketissa käynnin jälkeen. Hän kantaa mukanaan ruokakassia, jossa on hänen miehensä Peterin aamulla pyytämät ainekset. Maria aikoo valmistaa niistä hyvän illallisen heille kahdelle ja heidän pojalleen. Hän kiirehtii askeleitaan, sillä hänellä on muutaman minuutin kuluttua videopuhelu tyttärensä kanssa, joka asuu kumppaninsa kanssa ulkomailla.

"Onnekas nainen", useimmat ajattelisivat Mariasta. No, jos he tietäisivät paremmin, he sanoisivat, että kyse ei ole ollut vain onnesta, vaan myös oikeilla hetkillä tehdyistä viisaista ja kaukokatseisista päätöksistä. Maria ei ole varakkaasta perheestä. Alempi keskiluokka kuvaisi todellakin paremmin hänen perheensä sosiaalista taustaa. Hänen isänsä oli melko

tiukka periaatteiden mies, jolle perinteet olivat tärkeitä. Hän työskenteli pienessä kenkäkaupassa, ja perheen elättäjänä hän oli hyvin tarkka raha- ja talousasioissa. Marian pian 90-vuotta täyttävä äiti oli useimpien 1960-luvun naisten tapaan kotiäiti, joka omisti aikaansa perheen askareille, lukuun ottamatta pieniä ompelijan töitä ystäville ja tutuille, joilla hän rahoitti kirjahankintojaan.

TULOT JA VARALLISUUS

Tuloja saadaan vastineeksi työstä, rahoitusvarallisuuden tai kiinteän omaisuuden antamisesta muiden käyttöön ja sosiaaliturvasta. Saatuja tuloja mitataan tietyllä ajanjaksolla, kuten kuukaudessa, vuodessa tai jopa koko eliniän ajalta.

Esimerkit: palkat, korot talletukset ja vuokrat

Varallisuus on yksilön/perheen/yrityksen rahoitusvarat ja kiinteä omaisuus tietyllä ajan hetkellä mitattuna.

Esimerkit: pankkitilin saldo, joukkolainat, oma asunto, vapaa-ajan asunto ja auto

Marian lapsuus ei ollut hänen perhetaustansa vuoksi "pelköstään koiranpentuja ja aurinkoa", koska perheen tulot olivat pienet, vaikkakin tasaiset. Maria kasvoi ilmapiirissä, jossa kiinnitettiin huomiota rahaan ja hän sai käytännön taloudellisia ohjenuoria jo lapsena.

Hän sai vanhemmiltaan kuukausittain taskurahaa vastineeksi pienistä palveluksista.

Taskuraha tutustutti hänet säästämiseen, mikä mahdollisti suurempien kertaostosten tekemisen. Ei sillä, että hänen kuluttamisensa olisi ollut pakonomaista: jäätelöä kesällä ja kuumaa kaakaota talvella nautittiin vain satunnaisesti. Hän halusi myös välttää sellaiset tilanteet, joissa hänen isänsä olisi ihmetellyt, kuinka vähän rahaa Maria oli tallettanut isänsä avaamalle pankkitilille. Lisäksi Maria – olematta kitupiikki – nautti nähdessään, kuinka pankkitilin saldo kasvoi. Hän myös pyysi isäänsä selittämään **koron** merkityksen, joka oli ollut hänelle pieni mysteeri.

KORKO

Korko on rahan lainaajan maksama hinta siitä, että saa rahan käyttöönsä. Se ilmaistaan yleensä prosentteina suhteessa lainapääomaan (katso  Esite 3). Esimerkkinä on talletuskorko, joka on pankin maksama hyvitys talletuksen omistajalle siitä, että saa rahat käyttöönsä.

Esimerkki: 10 000 euron talletus, jonka korko on 2 %, tuottaa korkotuloa seuraavasti:

$$\begin{aligned}\text{Korkotulo} &= \text{pääoma} \times \text{korko} = 10\,000 \text{ €} \times 2 \% = \\ &= 10\,000 \text{ €} \times 0,02 = 200 \text{ €}\end{aligned}$$

2. Koulutus vai työnteko?

INHIMILLINEN PÄÄOMA/VARALLISUUS

Inhimillinen pääoma on aineetonta varallisuutta, joka koostuu tiedosta, kokemuksesta, hyvistä tavoista ja sosiaalisista ja henkilökohtaisista ominaisuuksista (ml. luovuus). Inhimillisestä pääomasta puhutaan yleensä sellaisen työn yhteydessä, jonka tavoitteena on luoda taloudellista arvoa.

Esimerkki: Työympäristöön sovellettuna inhimillistä pääomaa edustavat työntekijän kokemus ja taidot, joiden taustalla ovat muun muassa koulutus ja harjoittelu.

Isältä saadun rahan käyttöön liittyvän tiedon lisäksi Maria on saanut toisen tärkeän opetuksen äidiltään: myös tietoa voidaan kerryttää. Siitä saadaan toisenlaista pääomaa, joka on vähintään yhtä tärkeää kuin rahoitusvarallisuus. Äiti myös vaati, että Marian on sijoitettava inhimilliseen pääomaansa. Äiti ei käyttänyt täsmälleen näitä sanoja, jotka olivat hienostuneempia kuin

hänen koulutuksensa mahdollisti, mutta taustalla oleva ajatus oli sama: "Aivan kuin isäsi ja minä sijoitimme pienet säästöt ostaaksemme tämän talon, opiskeluvuodet tarjoavat sinulle tiettyynajaan asti lisäosaamista ja kasvattavat uramahdollisuuksiasi ja odotettuja tulojasi".

Mariaa hämmensi ajatus, että koulutus on samanlainen prosessi kuin säästäminen ja pankkitilille tallettaminen. Tästä intuitiosta oli kuitenkin paljon hyötyä, kun hän joutui päättämään, jatkaako opiskelua vai hakeutuuko töihin oppivelvollisuuden suorittamisen jälkeen. Hänellä ei ollut epäilystäkään omasta valinnastaan, koska hän piti opiskelusta ja oli vakuuttunut siitä, että jos hän saisi enemmän koulutusta, hän pystyisi saavuttamaan paremman aseman työmarkkinoilla. Aivan kuten säästämällä talletustilille, hän voisi ostaa enemmän asioita tulevaisuudessa kuin mihin hänellä olisi varaa tänään.

Opiskelu edellytti stipendiä, koska Maria ei halunnut rasittaa lisää vanhempiaan. He joutuisivat joka tapauksessa luopumaan pienistä tuloista, joita hän olisi voinut tarjota perheelleen valitessaan työnteen (työpaikan löytäminen ei olisi ollut suuri ongelma nuorille tuolloin). Hän tiesi kuitenkin, että stipendin saamiseksi hänen täytyisi opiskella ahkerasti. "Uhrauksia tänään paremman huomisen puolesta"



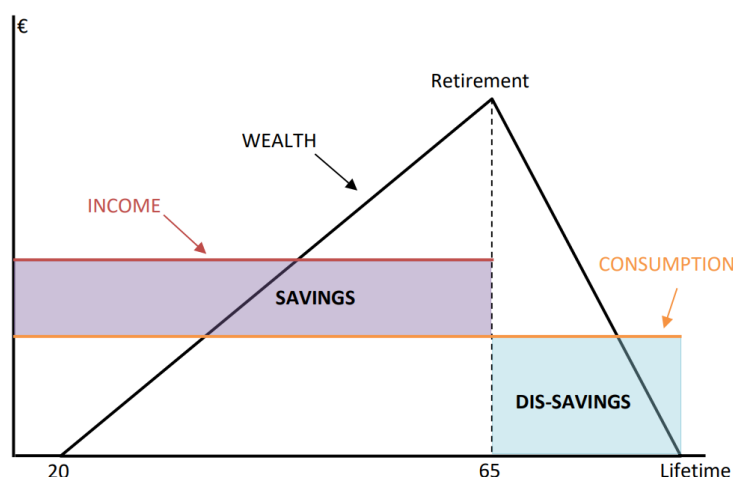
oli Marialle selvä periaate, koska keskittyäkseen opintoihin hänen piti usein sanoa "ei kiitos" ystävien kutsuihin.

Mariaa harmittivat nuo tilanteet, mutta hän tiesi, että hänet palkittaisiin paremmilla mahdollisuuksilla saavuttaen tavoitteensa: korkeakoulututkinto ensimmäisenä hänen perheessään. Hän saavuttikin tavoitteensa joitakin vuosia myöhemmin ja suoritti kirjallisuuden tutkinnon. Tätä seurasi muutama vuosi myöhemmin tohtorintutkinto, koska Maria oli kiinnostunut tutkimuksesta.

Modiglianin elinkaarimalli

Myöhemmin taloustieteen Nobelin saanut Franco Modigliani ja Richard Brumberg kehittivät 1950-luvun alussa talousmallin, joka kuvaa, kuinka yksilöt suunnittelevat (tai heidän pitäisi suunnitella) kulutus- ja säästämispolkunsa koko elinajalleen ottaen huomioon sekä nykyhetken että tulevat resurssit. Taustalla on oletus, että järkevät yksilöt haluaisivat säilyttää elämäntapansa samanlaisena, vaikka heidän taloudelliset olosuhteensa vaihtelevat (esimerkiksi yllätykset tuloissa tai pakollisissa menoissa). Ainoa tapa ylläpitää suunnilleen samanlaista kulutustasoa eläkevuosina, jolloin ihmiset eivät enää tee työtä eivätkä ansaitse tuloja, on kerätä varallisuutta työuran aikana (eli kuluttaa vähemmän kuin ansaitsee) ja purkaa varallisuutta kulutukseksi eläkkeelle jäämisen jälkeen. Näin voidaan estää eläkkeelle siirtymisestä johtuva kulutuksen lasku.

Kuten kaikki teoreettiset mallit, Modiglianin mallikin kuvaa vahvasti yksinkertaistettua tilannetta (tulot tai kulutusmenot eivät ole vakioita ajan myötä ja esimerkiksi perhenäkökohdat on otettava huomioon). Malli antaa kuitenkin hyödyllisen käsityksen siitä, kuinka tärkeää on arvioida nykyisiä valintoja niiden pitkäaikaisten ennakoitavissa olevien vaikutusten perusteella.



Saatuaan valmiiksi tohtorin tutkinnon modernista kirjallisuudesta Maria halusi saada paikan hyvään yliopistoon. Sitä odottaessaan hänen oli etsittävä työpaikka, mahdollisesti opettajana, koska hän halusi olla taloudellisesti itsenäinen ja saada aikaa uusien tutkimusten julkaisemiseen, jotka olivat edellytyksenä tutkijatohtorin virkaan yliopistossa. Maria työskenteli aluksi vain opettajan sijaisena, mutta sai lopulta pysyvän työpaikan. Muutama vuosi myöhemmin hän sai muutaman erinomaiseksi arvioidun tutkimuksen julkaisun myötä hyvän yliopiston apulaisprofessorin viran, jossa oli enemmän kuin kohtuullinen palkka, mukavia työkavereita ja kiinnostuneita opiskelijoita. Hän joutui uhraamaan paljon vapaa-aikaansa, mutta lopputulos oli sen arvoinen.

Maria teki sen, mitä hänen vanhemmillaan ei ollut koskaan ollut mahdollisuutta tehdä. Sekä hänen isänsä että äitinsä olivat jättäneet koulun oppivelvollisuuden jälkeen mennäkseen töihin ja auttaakseen kotona. Vaikka koulutus olisi ollut etusijalla, heillä ei yksinkertaisesti ollut varaa siihen. Etusijalla oli ruoka ja lämmitys sekä se, että rahaa oli tarpeeksi, kunnes seuraava niukka palkka maksettaisiin. Perheen nuorimman ansaitsema vaatimatonkin palkka auttoi toimeentulossa.

VAIHTOEHTOISKUSTANNUS

Vaihtoehtoiskestannuksissa on kyse menetyksestä, joka aiheutuu siitä, että jättää valitsematta tietyn vaihtoehdon.

Esimerkki: Jos tallettaa kaikki rahansa pankkiin määräaikaikaiselle tilille, menettää mahdollisuuden sijoittaa korkeamman tuoton antaviin sijoituskohteisiin.

Marian äiti tuki häntä jatkuvasti: "Sinun täytyy opiskella. Minulla ei ole koskaan ollut mahdollisuutta saada kunnollista koulutusta. Meidät tytöt kasvatettiin vaimoiksi ja kotiäideiksi. Sinulla on enemmän mahdollisuuksia. Älä tuhlaa niitä." Maria on aina ollut kiitollinen äidilleen siitä, että tämä on vaatinut "elämän vaihtoehtojen laajentamista". Se oli äidin intuitio käsitteestä **vaihtoehtoiskestannukset**, joka kuvaa menetystä, joka johtuu päätöksestä olla valitsematta tiettyä vaihtoehtoa.

Maria halusi varmistaa parhaiden vaihtoehtojensa valintamahdollisuudet. Hän lähetti valmistumisensa jälkeen CV:nsä eri työnantajille tarkistaakseen potentiaalinsa työmarkkinoilla ja selvittääkseen, miten hän voisi rahoittaa koulutuksensa seuraavan vaiheen. Muutaman työtarjoituksen saamisen jälkeen hän pohti eri valintojen etuja ja haittoja ja yritti arvioida kunkin valinnan todennäköistä tuottoa (eli sijoituksesta saatuja tuloja).

Parempi koulutus antaisi hänelle tietysti paremman työpaikan, mutta se merkitsisi esimerkiksi sitä, ettei hän voisi auttaa perhettä uuden auton hankinnassa (vanha oli lähes käyttökelvoton) tai katon korjaamisessa. Olisiko hänen unelmansa toteutuminen riittävä syy luopua välttämättömistä ja kaikkea muuta kuin vähäpätöisistä tuloista? Lisäksi, kuten hänen isänsä aina sanoi, työnteon aloittaminen nuorempana antaisi "polttoainetta" hänen tulevalle eläkkeelleen, jolloin hän voisi jäädä aikaisemmin pois töistä (hänen isänsä oli hyvin huolissaan omista eläke-etuuksistaan).

Toisaalta opiskelun jatkaminen aiheuttaisi monenlaisia rahallisia ja muita kustannuksia: ensiksikin vuosittain maksettavia lukukausimaksuja, joiden vuoksi Marian olisi lähes välttämätöntä hankkia stipendi sen sijaan, että hän turvautuisi opintolainaan (ks. Esite  2). Opinnot edellyttäisivät myös sitoutumista ja jälleen luopumista vapaa-ajasta. Lisäksi oli riski sille, ettei hän suoriutuisi opinnoista, mikä merkitsisi sitä, että hän olisi hukannut arvokkaita vuosia. Maria käytti monta iltaa punnitessaan kaikkia näitä mahdollisuuksia eräänlaisen **kustannus-hyötyanalyysin** avulla, mutta analyysiin liittyi aina liian monta elementtiä, joita hän ei pystynyt kunnolla hallitsemaan.

Koko tämä prosessi oli kuitenkin parempien "uramahdollisuuksien ja odotettujen ansioiden" arvoinen, kuten äiti sanoi hänelle. Maria yllättyi, kun äiti käytti sanaa "odotettu". Hänen äidillään tai Marialla itsellään ei ollut matemaattisia valmiuksia ymmärtää sanaa kunnolla. Odotettu ansio viittasi kuitenkin johonkin tulevaan, johon liittyy epävarmuutta.

Maria ei lopulta koskaan katunut päätöstään jatkaa opintojaan tohtorin tutkinnon suorittamiseen asti. Hän oppi

myöhemmin keskustelemalla taloustieteilijäkollegoidensa kanssa, että hän oli ottanut oikean lähestymistavan ongelmaan. Hän olikin toiminut hyvän taloustiedon pohjalta, vaikka kukaan ei ollut virallisesti opettanut hänelle keskeisiä käsitteitä. Kaikkien näiden joskus vaikeasti tulkittavien lukujen ja käsitteiden taustalla olevat talous- ja rahoitustieteet ovat paljon lähempänä elämäämme kuin voisi kuvitella, niin nyt kuin tulevaisuudessakin.

KUSTANNUS-HYÖTYANALYYSI

Kustannus-hyötyanalyysi on prosessi, jonka avulla voidaan arvioida investoinnin odotettua kannattavuutta tai muun hankkeen tuottamaa nettotuloa.

Prosessissa lasketaan yhteen, molemmat nykarvoisina, tietyn valinnan edut ja vähennetään menetykset (katso  Esite 2). Tuottoina ja menetyksinä voivat olla suorien rahallisten vaikutusten lisäksi esimerkiksi vapaa-aika. Monimutkaisempi analyysi voi sisältää myös tekemättä jääneiden valintojen vaihtoehtoiskustannukset.

Esimerkki: Yritys haluaa laajentaa ja avata uuden tytäryhtiön.

3. Säästäminen vai velanotto?

Huolimatta rakkaudesta kirjallisuutta ja humanistisia tieteitä kohtaan Maria on aina ollut käytännöllinen ihminen. Hänen vanhempansa eivät ehkä saaneet laajaa koulutusta, mutta he opettivat hänelle hyviä talouden hallinnan periaatteita. Tietysti maailma oli hänen lapsuudessaan erilainen, mutta jotkut vanhempien neuvoista pätevät edelleen.

Hänen vanhempansa olivat aina pitäneet säästäväisyyttä hyveenä ja velan ottamista – paitsi asunnon ostamista varten – eräänlaisena syntinä. Heidän taloudellisilla päätöksillään oli yhtä lailla moraalinen kuin rationaalinen taloudellinen perusta. Maria ei ollut niin ehdoton, mutta hän omaksui silti näitä samoja ajatuksia. Hän oppi jo nuorena tekemään suunnitelman menoistaan ja tuloistaan saamansa taskurahan avulla. Lisäksi vertaamalla suunnitelmaa ja sen toteutumista hän pystyi saamaan kuvan siitä, kuinka paljon hän oli poikennut alkuperäisistä aikeistaan ja millä tavoin.



Niissä harvoissa tapauksissa, joissa Maria oli joutunut kohtaamaan rahaongelmia, kun hänen menonsa olivat tuloja suuremmat, etukäteen budjetointi oli osoittautunut erityisen hyödylliseksi. Hän ymmärsi, että alussa hänen ongelmansa oli se, että hän otti huomioon vain toistuvat kulut, vaikka aikaa myöten tulee myös odottamattomia menoja, kuten pizzaa ystävien kanssa. Tässä tapauksessa säästäminen voi auttaa varautumaan *odottamattomia menoja* varten. Säästäminen on eräänlainen itsevarakuutus yllättäviä ja välttämättömiä menoja vastaan. Hänen äitinsä kutsui tätä "säästämiseksi sadepäivää varten" kauan ennen kuin taloustieteilijät ottivat tämän *varovaisuussäästämisen* käsitteen mukaan malleihinsa. Paljon myöhemmin sekä Maria että hänen miehensä Peter olivat yllättyneitä kuullessaan, kuinka monet kotitaloudet eivät kestäneet odottamattomia menoja, kuten esimerkiksi 5 000 euron lisälaskua. Varovaisuussäästämisen laiminlyönti olisi johtanut heidätkin ongelmiin.

Maria tiesi kuitenkin, että säästäminen oli myös strateginen väline suunniteltujen menojen toteuttamisessa. Hän oppi asettamaan SMART-tavoitteita (lyhenne, jonka ystävä kerran mainitsi ja jota Maria heti rakasti), koska se heijasti hänen tapansa käsitellä tehtäviä päätöksiä. SMART-tavoitteet tarkoittavat *erityisiä, mitattavia, kohdennettavia, realistisia ja aikasidonnaisia* tavoitteita (englanniksi Specific, Measurable, Achievable, Realistic ja Timely). Esimerkiksi kun Maria ja Peter muuttivat uuteen kotiinsa, Maria teki suunnitelman siitä, mitä tarvittiin heti ja mikä voisi vielä odottaa. Esimerkiksi jotkut vanhentuneimmista kodinkoneista, erityisesti vanha pesukone, joka ei ollut energiatehokas eikä ympäristöystävällinen, voisivat vielä odottaa Maria ei halunnut tyhjentää puskurivarojaan – eli käyttää pahan päivän varalle säästettyjä rahoja – joten hän teki mieluummin suunnitelman, jonka avulla hän voisi säästää joka kuukausi ja kerätä tarvittavan summan pidemmällä aikavälillä.

Tilanne oli toinen, kun Maria ja Peter harkitsivat auton ostamista. Heidän ensimmäinen ideansa oli ostaa uusi vähäkulutuksinen auto, mutta heidän täytyisi (taas) selviytyä edelleen tiukoista budjettirajoitteistaan. Toki he olisivat voineet maksaa erissä, mutta se merkitsisi kuukausitulojen osittaista korvamerkintää. Marialla oli eräänlainen kultainen sääntö, josta oli taas kiittäminen hänen äitinsä (epäsuoraan) antamaa oppia: velkaa saa ottaa vain asunnon ostoon tai odottamattomiin ja väistämättömiin kuluihin, ei vapaa-ajan, kuten esimerkiksi loman rahoittamiseen. Jos he olisivat ostaneet auton velalla, hänen äitinsä olisi varmasti rypistänyt kulmiaan.

TAANTUMA

Taantuma on ajanjakso, jolloin yleinen taloudellinen toimeliaisuus laskee merkittävästi. Sen merkinä pidetään yleensä kansantalouden tuotannon pienenemistä kahden peräkkäisen vuosineljänneksen ajan. Taantumaa liittyy myös työttömyyden kasvu.

Tuorein taantuma oli vuonna 2020 ja se johtui koronaviruksen aiheuttamasta pandemiasta.

Vaikka Maria oli taipuvainen seuraamaan äitinsä käyttäytymistä – säästämään aina vähän, mahdollisesti tiettyihin tarkoituksiin (yksi niistä on yllättävät menot) ja olemaan erittäin varovainen velkaantumisen suhteen – hän oli kuitenkin sekä käytännöllisempi että joustavampi. Hänellä oli tapana pohtia päätösten hyviä ja huonoja puolia, eikä hän pitänyt säästämistä aina hyvänä eikä velkaa aina huonona. Koulussa hänellä oli tilaisuus lukea kansantalouden oppikirja, jossa

selitettiin, että kokonaissäästöjen voimakas lisääminen voi vahingoittaa taloutta niin, että se aiheuttaa **taantumaa** ja lisää työttömyyttä. Näiden asioiden tietäminen helpotti Marian päätöksiä ostaa osamaksulla kestokulutustavaroita (auto, kodinkoneet). Hän oli joka tapauksessa koulutetumpi kuin hänen vanhempansa ja tiesi, että asiat ovat usein

monimutkaisempia kuin miltä ensi silmäyksellä näyttää. Joskus hän jopa ajatteli, että velkaantumalla hän voisi auttaa taloutta.

Peter oli mielellään jättänyt perheen taloudelliset päätökset, mukaan lukien heidän säästönsä, Marian vastuulle. Vaikka Maria ei ollut tottunut osallistumaan rahoitusmarkkinoille, hän oli tietoinen edellisen sukupolven toimintasäätöjen rajoitteista: hän ei tallettanut kaikkia säästöjään pankkitilille, vaikka hänen vanhempansa olivat aina tehneet niin. Hän tiesi, että asiat olivat muuttuneet ja että turvallisın vaihtoehto ei ole välttämättä paras. Toisin kuin ennen vanhaan, talletustilien korko on lähellä noltoa ja pankin perimät maksut voivat olla jopa suuremmat kuin korkotulo talletuksista. Tämä tarkoittaa, että on viisasta harkita erityyppisiä sijoituskohteita, kuten joukkovelkakirjoja (sekä valtion että yritysten), sijoitusrahastoja ja jopa yksittäisiä osakkeita (katso  Esitteet 3 ja 5).

Maria tiesi vanhan sanonnan "älä laita kaikkia munia samaan koriin" (hän oli lapsena usein nauranut ajatukselle, että joku rikkoisi kaikki korin munat) ja oli valmis ottamaan riskiä vain osassa sijoitussalkkuaan saadakseen parempaa tuottoa. Loput sijoituksistaan hän halusi pitää turvassa uuden talon käsirahaa varten perheen mahdollisesti kasvaessa, sekä hänen ja Peterin vanhuuden varalle. Heidän taloudellinen vaurautensa koostui siksi suurelta osin eri vuosina erääntyvistä valtion obligaatioista ja ammatillisiin eläkerahastoihin kertyneistä varoista.

Tämä jälkimmäinen osa varallisuudesta oli jo aiemmin sijoitettu riskialttiimpiin omaisuuseriin heidän ollessa nuorempia, kun he olivat varmoja, että heillä on vielä pitkä työura edessään. He olivat –noudattaneet tällöin saamia ohjeita **sijoitusten hajauttamisesta**.

HAJAUTUS

Hajautus on riskienhallintatekniikka, jossa yhdistetään monenlaisia sijoituksia, sillä erilaisista sijoituksista koostuva salkku tuottaa keskimäärin turvallisempaa tuottoa kuin mikään salkun yksittäinen sijoitus.

Tällaisella hajauttamisella saadaan hyvä kokonaistulos, vaikka yksittäinen sijoitus osoittautuisi huonoksi, sillä muiden sijoitusten tuotto kompensoisi menetykset. Riippumatta lapsuuden hauskoista ajatuksista rikkoutuneiden munien parissa, Maria oli sitä mieltä, että sijoittaminen on kuin ruokaostokset quicheä varten: laita puolet munista yhteen pussiin ja puolet toiseen. Sitten, vaikka yksi pusseista sattuisi rikkoutumaan, toisessa olisi silti munia päivälliselle. Toki toivoen, että munakas käy yhtä hyvin.

Korkoa korolle

Koron uudelleensijoitus on prosessi, jossa sijoitukselle kertyneen koron arvo lisätään pääomaan lisäkoron saamiseksi.

Joukkovelkakirjoilla, kuten kaikilla muillakin korkosijoituksilla, on korko, joka vastaa omistajan tuottoa prosentteina sijoitetusta summasta. Tätä kutsutaan "yksinkertaiseksi koroksi", mutta voit ansaita vielä enemmän antamalla ajan tehdä "työtä" puolestasi. Sen sijaan, että käyttäisit vuosittain kertyneen koron kulutukseen, voit sijoittaa sen uudelleen. Korkoa korolle -vaikutuksen avulla voittoa voi kasvaa merkittävästi pitkällä aikavälillä. Mitä aikaisemmin aloitat sijoittamisen, sitä aikaisemmin raha alkaa kasvaa "itsestään".

Esimerkki: Amy ja Bruce ovat kumpikin sijoittaneet 10 000 euroa joukkolainoihin, jotka tuottavat 5 % vuodessa. Korko maksetaan kunkin vuoden lopussa. Bruce sijoittaa voitot uudelleen muihin samanlaisiin joukkovelkakirjoihin, kun taas Amy käyttää välittömästi vuotuisen tuottoensa kulutukseen. Katsotaan, kuinka paljon heidän sijoituksensa tuottavat ajan kuluessa.

	Amy			Bruce		
	Korko	Kulutus	Varat	Korko	Kulutus	Varat
VUOSI 1	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$10\,000 \times 5\% = 500$	0	10 500,00
VUOSI 2	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$10\,500 \times 5\% = 525$	0	11 025,00
VUOSI 3	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$11\,025 \times 5\% = 551,25$	0	11 576,25
VUOSI 4	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$11\,576,25 \times 5\% = 578,81$	0	12 155,06
VUOSI 5	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$12\,155,06 \times 5\% = 607,75$	0	12 762,81
VUOSI 6	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$12\,762,81 \times 5\% = 638,14$	0	13 400,95
VUOSI 7	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$13\,400,95 \times 5\% = 670,05$	0	14 071,00
VUOSI 8	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$14\,071 \times 5\% = 703,55$	0	14 774,55
VUOSI 9	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$14\,775,55 \times 5\% = 738,73$	0	15 513,28
VUOSI 10	$10\,000 \times 5\% = 500$	500	10 000	$15\,513,28 \times 5\% = 775,66$	0	16 288,94
		5 000			0	
	YHTEENSÄ = $10\,000 + 5\,000 = 15\,000$			YHTEENSÄ = $16\,288,94 + 0 = 16\,288,94$		

Vuotuisten tuottojen uudelleensijoittaminen antaa mahdollisuuden hyödyntää korkoa korolle -ilmiötä, joka johtaa suurempaan kokonaispääomaan. Mitä pidempi tarkastelujakso, sitä suurempi voitto. Jos yllä olevassa esimerkissä pidennämme ajanjakson 40 vuoteen, Amyn kokonaissumma on 30 000 euroa (josta 20 000 euroa on kulutusta 500 euroa vuodessa), kun taas Brucen kokonaissumma on 70 400 euroa. Brucen suurempi varallisuus kompensoi kulutuksen lykkäämisestä aiheutuvaa haittaa.

4. Asumisvalinnat

Kun Maria aloitti opinnot, hänen täytyi lähteä vanhempiansa kodista ja etsiä asunto lähempää yliopistoa. Hän otti yhteyttä yliopiston toimistoon, joka auttaa opiskelijoita löytämään kohtuuhintaisen asunnon, ja sai sitä kautta vuokrata huoneen yliopiston omistamasta huoneistosta. Vuokran hän maksoi käyttämällä osan stipendistään. Valinta

osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Saavutettuaan tohtorin tutkinnon modernista kirjallisuudesta kovalla työllä mutta myös suurella henkilökohtaisella nautinnolla Maria oli valmis työmarkkinoille. Hän halusi tehdä tutkimusta, mutta joutui myös elättämään itsensä. Hän hankki opettajan pätevyyden ja haki työpaikkaa, kunnes hän onnistui saamaan työn sijaisopettajana.

Marian uusi työpaikka oli noin tunnin matkan päässä hänen perheensä kotoa. Hän kuitenkin huomasi pian, että lähempänä olevien asuntojen vuokra olisi paljon kalliimpi kuin julkisen liikenteen kausikortti, mikä sai hänet harkitsemaan hieman turhautuneena muuttoa opiskelija-asunnosta takaisin vanhempiensa kotiin päivittäisen työmatkan pituudesta ja itsenäistymishaluista huolimatta. Kotona hän sai lisäksi nauttia ilmaisista aterioista ja palveluista, kuten pyykinpesusta, mutta hän päätti osallistua osaan kuluista.



Tilanne kuitenkin muuttui, kun Maria tapasi vuoden sisällä Peterin, miehen, josta tuli lopulta hänen aviomiehensä. Kun he päättivät muuttaa yhteen, Mariasta oli juuri tullut vakituinen lukion opettaja, mikä mahdollisti hänen taloudellisen riippumattomuutensa. Peter taas työskenteli vesivarojen hallintaan erikoistuneena nuorempana geologina. Nyt heidän piti valita, ostaako vai

vuokrata tarpeeksi iso asunto.

Peter kallistui jälkimmäiseen sanoen, että vuokraus antaisi enemmän joustavuutta ja mahdollisuuden muuttaa helposti heidän niin halutessa, tai jos heidän olisi töiden vuoksi pakko. Lisäksi asunnon ostos on suuri sijoitus, josta voi olla vaikea päästä eroon äkillisen rahantarpeen yllättäessä: sijoituksella on silloin heikko **likviditeetti**. Asunnon omistaminen tarkoittaisi myös kiinteistöveron maksamista. Toisaalta Maria väitti, että hänen äidillään oli tapana sanoa, että vuokraus on kuin "rahan heittämistä ulos ikkunasta", kun

LIKVIDITEETTI

Likviditeetti on sitä, kuinka helposti omaisuus tai arvopaperi voidaan muuttaa rahaksi.

Esimerkkejä: Käteisellä ja pankkitileillä on korkein likviditeetti (käytännössä raha on käytössä heti täydestä arvostaan), kun taas joukkovelkakirjat tai osakkeet ovat vähemmän likvidejä.

Myös kiinteällä omaisuudella on yleensä alhainen likviditeetti (talon tai taideteoksen myynti voi viedä paljon aikaa, tai sen hinnasta voi joutua tinkimään, jos on kiire myydä).

taas asunnon ostaminen on sijoitus tulevaisuuteen.

Ennen kuin Maria ja Peter tekivät lopullisen valinnan, he kysyivät huolella valitulta talousneuvojalta apua asuntojen käsirahasta, asuntolainojen lyhennysaikatauluista, kiinteä- ja vaihtuvakorkoisten lainojen eroista, lainojen kiinteistä kuluista, lainakorkojen verovähennyskelpoisuudesta ja monista muista asioista. He punnitsivat saamiaan tietoja ja arvioivat nykyistä ja odotettua taloudellista tilannettaan huolellisesti ja päätyivät riittävän suuren asunnon ostamiseen mahdollisille "pienille tulokkaille". Vuotta myöhemmin heidän perheeseensä syntyi tytär Emma, jota seurasi pieni Tom Emman ollessa nelivuotias.

Maria ei kuitenkaan koskaan jättänyt opettajan työtään. Hän löysi lisäksi aikaa tehdä ja julkaista uusia tutkimuksia, joiden ansiosta hän myöhemmin pääsi luennoitsijaksi yliopistoon. Valinta ei taaskaan ollut helppo: muuttaa lähemmäksi yliopistoa vai hyväksyä pitkä työmatka. Maria ei halunnut lastensa olevan erillään koulukavereistaan ja aktiviteeteistaan. Jos he muuttaisivat, hänen miehensä työmatka pitenisi ja he joutuisivat ottamaan toisen **asuntolainan**, vaikka edellistäkään ei ollut vielä maksettu pois. Kätevin vaihtoehto oli silloin vuokrata pieni asunto Marialle, jotta hän voisi jäädä sinne, kun hänen läsnäoloaan tarvittiin opetuksen ja kokeiden vuoksi. Muun ajan hän asui perheensä luona, missä hän jatkoi tutkimustoimintaansa ja teki oman osuutensa kotitöistä. Elämä on tehty valinnoista, ja kompromisseja on tehtävä.

ASUNTOLAINA

Asuntolaina on velka, jonka vakuutena on asunto ja jonka lainanottaja on velvollinen maksamaan takaisin ennalta määrätyllä maksuaikataululla.

Kaksi tärkeintä lainatyyppeä ovat kiinteäkorkoiset ja vaihtuvakorkoiset asuntolainat. Ensiksi mainitussa korkotasoa pysyy vakiona koko asuntolaina-ajan; jälkimmäisessä korko vaihtelee jonkun viitekoron mukaan. Tämä tarkoittaa, että vaihtuvakorkoiset ovat tietyissä olosuhteissa (jotka eivät aina ole ennakoitavissa) edullisempia, kun taas kiinteäkorkoiset lainat ovat yleensä turvallisempia, koska korko on sama rahoitusmarkkinoiden kehityksestä riippumatta (katso lisätietoja Esitteestä 4).

Joka tapauksessa varmista, että sinulla on riittävästi tuloja lainanhoitoon, jotta et joudu hakemaan uutta lainaa ja kumuloimaan velkaa.

5. Valinto ja eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi

Yli 30 vuoden opettamisen jälkeen Maria on nyt 60-vuotias. Hän on tyytyväinen siihen, mitä hän on saavuttanut elämässään sekä eläkkeelle jäämiseensä. Eläkkeelle jääminen ei kuitenkaan ollut helppo valinta, koska hän on aina rakastanut opettamista ja tutkimusta. Vaikka niiden yhdistelmä ei jättänyt aikaa tavoitella tutkimusten julkaisuja akateemisissa huippulehdissä, sai hän osan esseistään vertaisarvioituihin tieteellisiin aikakauslehtiin, ja hänen kaksi kirjaansa saavuttivat kohtalaisen menestyksen, mikä on enemmän kuin hän oli odottanut.

Lopputuloks oli melkein kuin Mark Twain, yksi hänen suosikkikirjailijoistaan, oli joskus sanonut: "Etsi työ, josta nautit, etkä joudu tekemään päivääkään töitä elämässäsi." Siksi Maria oli lykännyt eläkkeelle siirtymistä niin kauan kuin pystyi ja hän tiesi olevansa onnekas tämän suhteen. Itse asiassa hän jopa teki jonkin verran töitä eläkkeelle jäätyään. Työ oli palkatonta, kuten konferensseja ja kansalaistoimintaa, jossa opetettiin pääasiassa englantia ja muita aiheita maahanmuuttajille, mutta se antoi tyydytystä.

Positiivisen onnistumisen tunteen lisäksi Maria tiesi, että mahdollisimman pitkä työskentely olisi taloudellisesti kannattavaa, sillä jatkamalla työskentelyä hän voisi nostaa eläke-etuuksiensa suhdetta ansioihinsa (nyt hieman yli 70 %).

Maria oli oppinut jo varhain, ettei koskaan ole liian aikaista huolehtia vanhuuden taloudellisesta turvasta. Hän yritti pysyä ajan tasalla katsomalla uutisia ja keskusteluohjelmia, lukemalla sanomalehtiä ja selaamalla Internetiä (erityisesti etsien luotettavia lähteitä ja sulkien pois mahdollisia valeuutisia). Julkisen sektorin työntekijänä hän oli kuulunut automaattisesti sektorin eläkejärjestelmän piiriin. Hallintotoimiston virkailijat olivat selittäneet hänelle, kuinka tämä ns. *jakojärjestelmä* rahoitetaan. Hän oli ymmärtänyt, että on olemassa virtuaalinen "kassakaappi", josta maksetaan eläkkeet ja joka kerää eläkemaksuja riittävästi niitä varten. Näin kassakaappi on aina tyhjä. Jakojärjestelmässä eläkkeiden rahoitus perustuu **sukupolvisopimukseen**, joka toimii hyvin niin kauan kuin

SUKUPOLVISOPIMUS

Eläkkeet rahoitetaan jakojärjestelmässä nykyisten työntekijöiden ja työnantajien maksamilla maksuilla. Työikäiset maksavat eläkemaksunsa olettaen, että tulevat sukupolvet maksavat vuorostaan heidän eläkkeensä.

Sukupolvien välisessä sopimuksessa eläkejärjestelmää ylläpitävän tahon (valtio, työeläkelaitokset) oletetaan edustavan myös tulevien sukupolvien etuja, koska he eivät pääse itse vaikuttamaan sopimuksen sisältöön.

maksajien määrä ja ansiot kehittyvät suotuisasti. Sopimuksen mukaan hän siis rahoitti äitinsä eläke-etuuksia, kun taas hänen lapsensa rahoittivat Peterin ja hänen eläkkeensä.

Poliitikot ovat tehneet tästä sopimuksesta joissakin maissa hyvin edullisen vanhemmille sukupolville (saatujen eläkkeiden taso on korkea verrattuna elinkaarella maksettuihin eläkemaksuihin), mistä tulee ongelma, jos työikäisten määrä vähenee, elinajat pitenevät tai palkkojen nousu hidastuu. Maria oli joutunut pohtimaan eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyyttä ja oppinut, että liian anteliaat eläkelupaukset voivat uhata jopa valtion eläkejärjestelmän taloudellista vakautta. Järjestelmää vahvistettiin nostamalla eläkeikää, mikä pidentää työuraa, ja vähentämällä eläke-etuuksien anteliaisuutta. Tämä auttoi Peteriä ja Mariaa ymmärtämään jakojärjestelmän riskit.

Yliopiston henkilöstöosaston ihmiset olivat kertoneet Marialle myös mahdollisuudesta hankkia lisäeläkettä maksamalla eläkemaksuja ammatilliseen **maksuperusteiseen eläkejärjestelmään** ja kertoneet sen toimintaperiaatteen: jokainen maksamasi eläkemaksueuro kasvattaa tulevaa eläkevarallisuuttasi. Järjestelmässä ei tarvita näin sukupolvisopimusta, mutta se on altis eläkevarallisuuden tuoton vaihteluille. Eläkkeen suuruus määräytyy eläkevarallisuuden, sen tuoton ja odotettavissa olevien eläkevuosien perusteella niin, että eläkkeelle jäämisen lykkääminen suurentaa kuukausieläkettä.

MAKSUPERUSTEINEN ELÄKEJÄRJESTELMÄ

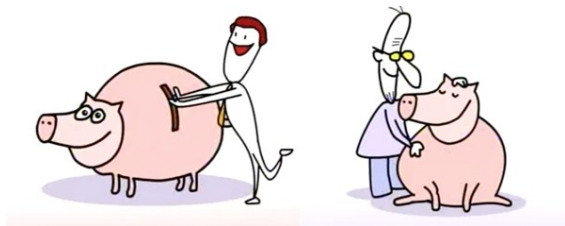
Maksuperusteisessa rahastoivassa työeläkejärjestelmässä osa palkasta pidätetään eläkemaksuna, joka siirretään rahastoon henkilökohtaiselle tilille. Elinkaaren alkuvaiheessa maksetut maksut ehtivät tuottaa enemmän korkoa korolle -vaikutuksen vuoksi, joten voisi kuvitella, että työura kannattaisi aloittaa mahdollisimman varhain. Investoinnit inhimilliseen pääomaan ja korkeampi koulutus suurentavat kuitenkin palkkaa, mikä kasvattaa eläkerahastoon menevää summaa ja sitä kautta tulevaa eläkettä.

On tarpeen tiedostaa, että eläkemaksut siirtävät nykyisiä tuloja ajassa eteenpäin tuleviksi eläkkeiksi. Ehyt ja riittävän pitkä työura on välttämätön edellytys riittävän eläkkeen saamiselle, sillä jokainen kuukausi ilman työtä pienentää eläkerahastoon työuran aikana ohjattavaa maksutuloa ja siten tulevaa eläkettä. Vapaaehtoisesta säästämisestä eläkeajan varalle tulee entistä tarpeellisempaa työuran ollessa katkonainen. Onkin tärkeää tehdä etukäteen suunnitelma eläkeajan toimeentulon turvaamiseksi, jotta elintaso ei laske liikaa eläkkeelle siirryttäessä ja jotta suunniteltu elintaso säilyy elämän loppuun asti. Jos karttunut työeläke osoittautuu lähellä eläkeikää odotettua pienemmäksi, on keksittävä muita ratkaisuja (katso lisätietoja  Esitteestä 5).

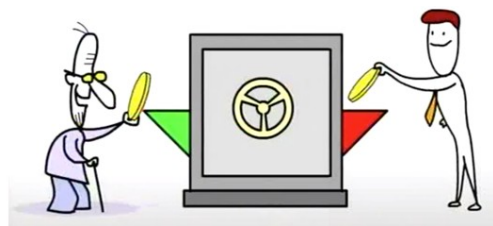
Peter ja Maria päätyivät osallistumaan omiin ammatillisiin eläkejärjestelmiinsä. Näin he hajauttivat eläkeajan toimeentulonsa ja vähensivät sen kokonaisriskiä, koska osa

eläkkeestä tuli jakojärjestelmästä ja osa rahastoivasta järjestelmästä, joihin kohdistuvat erilaiset riskit. Maksuperusteisissa järjestelmissä on joskus mahdollista vaikuttaa siihen, millaisiin kohteisiin eläkemaksut sijoitetaan. Maria noudatti aiemmin oppimaansa periaatetta hajautuksesta kohdentaessaan eläkevarojaan eri sijoituksiin. He olivat ottaneet nuorena hieman enemmän sijoitusriskiä, mutta eläkeiän lähestyessä siirtyneet turvallisempiin sijoituksiin, jotta eläkkeen suuruuteen ei kohdistuisi ikäviä yllätyksiä.

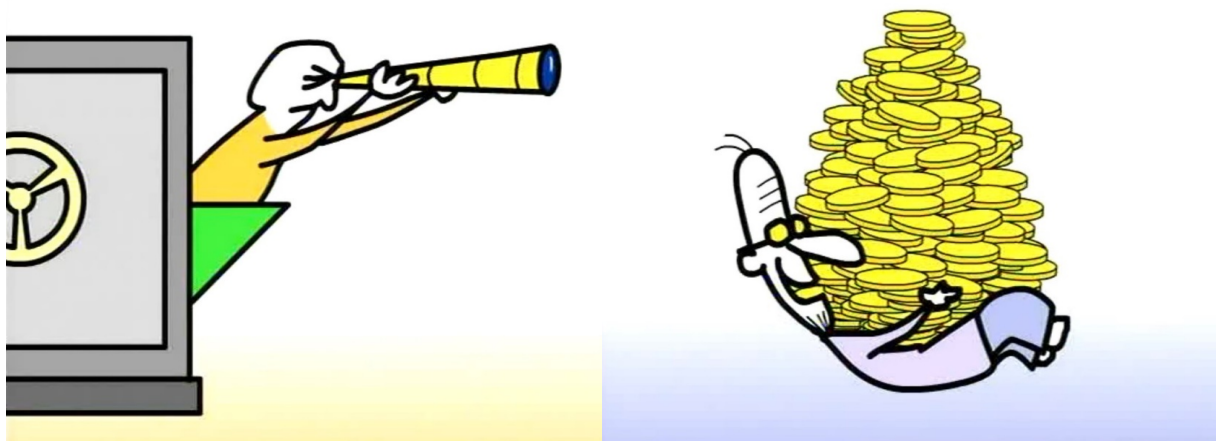
Yksityiset eläkerahastot (rahoitusvarojen karttuminen)



Jakojärjestelmään perustuvat eläkkeet



He huomioivat eläkeajan toimeentulon suunnitelmissaan sen, että julkisen sektorin tarjoamat sosiaali- ja terveyspalvelut olivat toimivat, mikä vähensi tarvetta varautua niiden täydentämiseen yksityisillä palveluilla. Maria ja hänen miehensä saattoivat odottaa vanhuutta riittävän luottavaisina ja jopa jättää jotakin lapsilleen.



Marian lähes 90-vuotias äiti on kuitenkin huolissaan. Hän asuu yksin omistamassaan asunnossa, jonka hän aikoinaan jakoi monta vuotta sitten kuolleen miehensä kanssa. Hän aikoo olla kotona "niin kauan kuin jaksan", hän sanoo. Ongelmana on, että hän on yhä hauraampi myös taloudellisesti, kun hoivapalvelujen – pitkäaikaishoidon ja julkiseen

terveydenhuoltoon kuulumattomien hoitojen – kulut kasvavat jatkuvasti. Hän tulee vielä jotenkin toimeen perhe-eläkkeellään ja turvautuu toisinaan säästötiliinsä, joka on tosin nyt lähes tyhjentynyt.

Maria on harkinnut *käänteisen asuntolainan* ottamista (katso  Esite 4). Se on rahoitustuote, jonka avulla asuntovarallisuutta voidaan muuttaa käteisvaroiksi ja kulutukseksi. Hänen äitinsä kuitenkin kieltäytyy itsepintaisesti ajatuksesta, joten Marian on maksettava kotiaavustajan palkkioita tukeakseen äitiään. Maria on kuitenkin päättänyt tutkia näitä uusia tuotteita.

Palattuaan kotiin päivittäistavaroidensa kanssa Maria ymmärtää tietämyksensä edellä kuvatuista asioista uudeksi syyksi katsoa toiveikkaasti tulevaisuuteen (hän on äskettäin nähnyt ”Sattumalta”-elokuvan ja piti siitä). Varustettuna perheen kiintymyksellä, sosiaalisilla verkostoilla, kirjoilla, varallisuudella ja riittävällä taloustiedolla hän voi suhtautua eläkevuosiinsa – ajanjaksoon, jolloin ajankäyttö ei ole enää sidoksissa velvollisuuksiin ja rahan hankintaan – mahdollisuutena kohdentaa energiansa ja älynsä elämästä nauttimiseen ja toisista huolehtimiseen.